

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Ю.О. Тараненко*, І.Г. Андрущенко**, О.П. Дзісяк***

ОКРЕМІ МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ЗЛОЧИНИ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Питання запобігання та протидії міжнародній фінансовій злочинності, у тому числі із різного роду протиправними діями організованих груп та злочинних організацій, стають усе більш актуальними. Фінансові правопорушення набувають усе більших масштабів і проявляються у все нових формах.

Збитки, що заподіюються такими видами протиправних дій, становлять сотні тисяч гривень. З огляду на тенденцію росту кількості міжнародних злочинів економічного спрямування можна стверджувати, що боротьба з такого роду злочинами є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів країни.

Найбільш важливими в науковому розумінні для авторів під час роботи над даним тематичним спрямуванням є теоретичні розробки провідних вітчизняних, російських та іноземних фахівців у цій галузі. Найяскравішими представниками даного наукового напрямку для авторів є: вітчизняні — В.М. Бутузов, О.П. Буцан, В.І. Василичук, А.Ф. Волобуєв, І.А. Дьомін, В.П. Корж, В.І. Лебеденко, І.М. Осика, С.С. Чернявський та ін.; російські — А.Г. Корчагин, А.Н. Ларьков, В.Д. Ларичев, А.В. Носов, В.С. Овчинський, Р.С. Сатусев, Н.П. Яблоков та ін.; іноземні — Ричард Ворнер, Едвард Картер, Генри Понтелл, Александр Фрид та інші.

Дослідження окремих міжнародних фінансових злочинів із використанням банківсько-кредитних установ свідчить, що цьому питанню приділяють увагу багато науковців, проте на сучасному етапі спеціального дослідження з цих проблем не проводилось. Науковий та дослідний

© Тараненко Ю.О., Андрущенко І.Г., Дзісяк О.П., 2006

* начальник кафедри економіко-правових дисциплін Київського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

** доцент кафедри економіко-правових дисциплін Київського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

*** доцент кафедри економіко-правових дисциплін Київського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

матеріал обмежений. В існуючій науковій літературі майже відсутні дослідження, спеціально присвячені цим значимим питанням. Тож своєчасне розв'язання запропонованих нижче актуальних питань є нагальною вимогою сьогодення.

Метою даної статті є систематизація окремих міжнародних фінансових злочинів із використанням банківсько-кредитних установ та розроблення (у подальшому) науково обґрунтованих пропозицій із метою вдосконалення чинного законодавства у зазначеній галузі.

У той час, як сили глобалізації інтегрують світ, об'єднуючи культури та народи, ці ж сили надають необмежені можливості для діяльності економічної злочинності, що активізується, і, тим самим, створює потенційну загрозу міжнародному фінансовому ринку. Створена в результаті система глобального фінансового інтегрування країн світу зводить нанівець важливість міжнародних кордонів, що повинні бути бар'єром таких незаконних дій.

Країни, що відкривають свої ринки, стають легко досяжними цілями для фінансової злочинності. Сама сутність відкритих економік, їх зростаючих взаємозалежностей та прозорість миттєвих фінансових операцій, досить успішно використовується тими, хто цілеспрямовано прагне сховати джерело своїх прибутків. Глобальна система фінансів, допускає наявність злочинів, які включають:

- відмивання “брудних” коштів;
- електронне шахрайство;
- порушення безпеки обігу цінних паперів;
- надання свідомо неправдивої інформації фінансовим установам;
- використання комп'ютерних мереж у злочинних цілях.

Як стверджують експерти даної сфери, існують три фактори, що сприяють зростанню міжнародної фінансової злочинності:

- глобалізація та технічний прогрес;
- національна нестабільність;
- корпоративні правопорушення, які є наслідком неналежного внутрішнього контролю у діяльності фінансових установ¹.

Серед величезної кількості злочинів, що можуть бути позначені як “фінансові”, слід зосередити увагу на тих, що здійснюють безпосередній вплив на міжнародну фінансову систему. До них належать:

- легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- використання шахрайських схем при електронному переказі грошових коштів;
- шахрайства у фінансових установах;
- порушення “внутрішнього контролю” у діяльності фінансових установ (тобто колективне розкрадання з використанням внутрішніх торгових схем).

1. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

При відмиванні “брудних” коштів, прибутки від злочинних операцій вводяться у фінансову систему з метою приховати їх незаконне походження та в подальшому ввести до легального обігу грошових коштів. Хоча відмивання грошових коштів зазвичай пов'язано із діяльністю організованих груп та злочинних організацій, проте це може бути віднесено до майже будь-якого злочину, пов'язаному з одержанням значних сум прибутків, наприклад: вимагання, незаконний обіг наркотиків, торгівля зброєю, несплата податків та інші види злочинів. На думку фахівців фінансового ринку в результаті кримінальних операцій компаній, що здійснюють свою діяльність на міжнародній арені, щорічно у світі відмивається від \$ 300 до 500 млрд. чистого прибутку².

¹ Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. — М.: Рубикон, 2001. — С. 141-142.

² Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. — С. 234-236.

При легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом фізичні та юридичні особи, які втягнуті в злочинні дії, здатні істотно збільшити прибутки таких компаній. Якщо не протистояти злочинним діям, то в поєднанні зі складними схемами відмивання “брудних” коштів, вони можуть істотно дестабілізувати економічну ситуацію практично у будь-якій країні світу. Як показує практика, стабільність у державі, демократичні здобутки та ринки вільної торгівлі залежать від платоспроможних, стабільних відкритих фінансових, комерційних та торгових систем.

Хоча дії при легалізації “брудних” коштів стосуються досить складних схем і використовують новітню технологію, у цілому вони включають три основні кроки.

Перший крок, розміщення — припускає матеріальне розпорядження готівкою в місцевих банках або в більш-менш формальних і неформальних фінансових установах. Другий крок відомий як нашарування, де виконуються складні фінансові операції з метою відокремлення незаконних прибутків від їх джерела та приховування слідів від можливих перевірок. Тут можливі, електронні перекази, конверсія, шахрайства на депозитах з грошовими коштами, залучення фінансових ресурсів, інвестиції у нерухомість, а також використання законних видів бізнесу, включаючи зареєстровані корпорації, що не мають істотних активів і не здійснюють активних операцій. Метою третього і заключного кроку — інтегрування — є одержання прибутку, що отриманий від напівлегальних операцій. Тут використовуються декілька методів, наприклад:

- використання підставних компаній, щоб позичити (дати в борг) грошові кошти їх власнику;
- виставлення завищених або підроблених рахунків-фактур для вже проданих товарів або можливо проданих повз межі кордону;
- використання коштів на депозитах в іноземних фінансових установах як джерело для внутрішніх позик³.

Численні дії з метою відмивання “брудних” коштів включають використання офшорних банків із метою перерахування незаконно отриманих прибутків через третіх осіб, щоб якомога краще приховати джерело їх походження. Внутрішній злочин у фінансовій установі може мати місце, якщо їх керуючих підкуповують значними сумами коштів, і, як наслідок, втягують у процес відмивання грошей. Дії для відмивання грошових коштів здатні корумпувати значну частину фінансової системи та підірвати управління банками і фінансовими установами в усьому світі⁴.

Чотири аспекти сучасних банківських операцій вимагають постійної міжнародної уваги, з метою обмеження легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. До них належать:

- банки кореспонденти;
- офшорні банківські операції;
- приватні банківські послуги;
- кібервалюта.

Ці чотири проблеми на сьогодні є актуальними та набули поширення поряд із шахрайствами при електронному переказі коштів, злочинами у фінансових установах, внутрішніми шахрайськими операціями та колективними розкраданнями з використанням внутрішніх торгових схем.

Банки кореспонденти. Із зростаючою кількістю використання електронних систем, фінансові операції, що здійснюють банки кореспонденти відбуваються 24 години на добу, не маючи кордонів або географічних обріїв.

Офшорні банківські операції. Слабка аудіовізуальна та офісна техніка, а також протиріччя в банківських законодавствах, що переважають в офшорних фінансових центрах — надають численні можливості для протиправних дій міжнародним злочинним компаніям

³ Матасова С.Г., Михеева Е.А., Трофименко А.Г. Банкиры умирают первыми: Документальный детектив. — Нижний Новгород: Юпитер, 1996. — С. 302-305.

⁴ Наумов В.В. Розслідування злочинів, вчинених у комерційних структурах та банківській системі // Слідча практика. — К.: РВВ МВС України, 1997. — С. 20.

використати ці установи з метою відмивання “брудних” коштів. Гарантія абсолютної таємності, що надається юрисдикцією офшорних банків, дозволяє таким організаціям переміщати, приховувати та генерувати незаконно отримані прибутки.

Приватні банківські послуги. У світлі жорсткої конкуренції численні міжнародні банки намагаються залучити до співпраці фінансово спроможних фізичних та юридичних осіб приватними банківськими послугами. Відповідні комісії, які створюються з метою контролю якості та повноти надання банківських послуг припускають, що банківські службовці, які покладаються на прибуток від надання приватних банківських послуг, можуть порушити правила трансакції. Це, у свою чергу, буде сприяти відмиванню “брудних” коштів та ігноруванню основних принципів банківських операцій і, як наслідок, зведе нанівець прозорість таких операцій, що є основою банківського бізнесу.

Кібервалюта. Поява кібервалюти як майбутнього засобу розрахунків піднімає ряд нових проблем, таких, як питання щодо вимог заміни її форми для того, щоб “включити повідомлення про рух валюти в електронній формі, яка направляє в інші країни через: а) мережу Інтернет; б) кордон у смарт-карті або електронному носію”. Правоохоронні органи країн світу на сьогодні зіштовхнулися із появою нових форм шахрайств і комп’ютерної злочинності. Крім того, правоохоронним органам додалося ще більше проблем, щоб відслідкувати злочинну діяльність таких компаній та повернути незаконно отримані прибутки⁵.

2. Використання шахрайських схем при електронному переказі грошових коштів.

Оперативність і зручність електронних переказів дозволяє банкам використовувати цей метод понад традиційних платіжних інструментів. Електронні перекази скорочують рівень міжбанківських з’єднань у всьому світі, тому що дані системи щотижня оброблюють 1 трильйон операцій і переказують \$ 1 млрд. по міжнародних трансакціях.

Електронні перекази — головний спосіб, який широко використовують злочинні організації, які займаються протиправною діяльністю, намагаючись переказати та відмити незаконно отримані прибутки. Використовуючи електронні перекази, злочинні угруповання займаються незаконним обігом наркотиків, купівлею та продажем зброї, а також фінансовими шахрайствами та іншими видами протиправної діяльності, які здатні активізувати їх злочинний бізнес та приховати нелегально отримані грошові кошти.

3. Шахрайства у фінансових установах. Міжнародна спільнота спостерігає активне поширення нових видів фінансових порушень, що включають: використання гарантій головного банку; надання (отримання) фальшивих або фіктивних кредитів; підроблення або викрадення облігацій (сертифікатів) та інших грошових інструментів, запропонованих як поручительство для позички та інші шахрайські операції.

4. Порушення “внутрішнього контролю” у діяльності фінансових установ. Фінансовий злочин (порушення “внутрішнього контролю” у діяльності установи) визначає категорію “злочинець усередині банку”. Тут необхідно розглядати факт проникнення злочинного елемента в легальні фінансові установи. Ця тенденція спостерігається в країнах колишнього СРСР, Східної та Центральної Європи. У багатьох випадках проникнення злочинного елемента в банк може бути ініційовано безпосередньо службовцями банку або лідерами організованих злочинних угруповань. Проте, ефект такого “співробітництва” може стати згубним для фінансової системи даної установи і негативно вплине на всю фінансову систему країни. Разом із тим фінансові установи можуть мати внутрішні норми щодо протидії злочинній діяльності, всупереч прийнятим стандартам безпеки банківських операцій⁶.

⁵ Попович В.М. Організаційно-правові проблеми боротьби зі злочинністю у сфері фінансово-кредитної діяльності // Матеріали науково-практичної конференції. — Львів: ВП Край, 1995. — С. 67-68.

⁶ Ларичев В.Д. Преступления, совершаемые в сфере банковского кредитования // Деньги и кредит. — 1998. — № 4. — С. 71-72.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що переважна більшість країн у світі мають свої національні законодавства які регулюють діяльність у сфері банківських відносин. Оскільки саме банківські установи є основним інструментом, що використовують у своїй діяльності організовані злочинні угруповання здійснюючи фінансові злочини.

Окрім цього, країни світу мають різні кодекси законів і правил щодо управління банківською справою. Відсутність інформації про закони в банківській практиці дозволяє окремому банку будь-якої країни здійснювати свою діяльність у межах від досить невизначених до особливо суворих правил. У багатьох випадках банки, змагаючись за клієнтуру, можуть маніпулювати законами та правилами, що регулюють їх діяльність, представляючи законслухняну установу в невідгідному світі.

Зміни в законах про банківську безпеку дозволяють потенційним злочинцям вибрати банківську установу, яка ігнорує вимогу до звітності та не дотримується міжнародних примусових заходів. Уряди таких країн надають законне право розміщати інвестиції, які, можливо, були отримані незаконним способом. Країни, що дотримуються банківської таємниці, в результаті отримують прибуток від міжнародної торгівлі за рахунок тих країн, що вводять закони, які направлені на боротьбу з відмиванням незаконно отриманих грошових коштів та інших кримінальних проявів. Залучення уряду до стимулювання розміщення інвестицій “сумнівного походження” є винятком. Проста позначка про відхилення розміщення інвестицій може бути прикріплена до банківсько-кредитної установи, що сприяє незаконній практиці інвестування всупереч міжнародним правовим стандартам.

Країни, що розвиваються або ж із слабкими економічними інфраструктурами надають перевагу процвітанню завдяки стимулюванню інвестиційних ресурсів, роблячи акцент на дотриманні банківської таємниці. Захищаючи свої права на дотримання банківської таємниці, уряди країн, які розвиваються, дотримуються принципу міжнародного конституційного права: збереження таємниці — одне з основних прав громадян і є обов'язковою вимогою свободи особи. Свобода особи в значній мірі заснована на економічній незалежності від держави. У цьому сенсі банківська таємниця сприймається як елемент економічної свободи особи⁷.

І все ж таки сьогодні, коли більшість країн об'єднані глобальною економікою, закони банківської таємниці занадто часто перешкоджають законній банківсько-фінансовій діяльності та роблять марними законні переслідування фактів кримінальної легалізації “брудних” коштів, а також інших міжнародних економічних злочинів.

Ефективна система банківського нагляду повинна мати чітко визначені обов'язки та цілі для кожного органу, задіяного у контролі та нагляді за діяльністю банківсько-фінансових установ. Кожен такий орган повинен мати операційну незалежність та адекватні ресурси.

Також необхідною умовою є прийняття відповідної законодавчої бази для належного забезпечення банківського контролю та нагляду, до числа яких можна віднести:

- положення щодо надання дозволу на здійснення діяльності банківських установ і забезпечення постійного контролю та нагляду за ними;
- повноваження, які будуть сприяти дотриманню норм чинного законодавства та вирішенню проблем, що загрожують надійності та безпечності банківської системи;
- правовий захист працівників банківського контролю та нагляду.

Також мають бути запроваджені високоякісні та ефективні засоби обміну інформацією між органами нагляду та захисту конфіденційності такої інформації.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою економіко-правових дисциплін
Київського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 20 від 11 травня 2006 року)*

⁷ Понтелл Г., Фрид А. Международные финансовые преступления: основные тенденции и проблемы // Университет Калифорнии. — Ирвин, 1999. — С. 17-19.